

ACC. N:R M. 13804: 1-18. (folio)

Landskap: Skåne Upptecknare: P. E. Erlandsson, Brösarp
Härad: Albo Berättare: Carlundström
Socken: Brösarp Berättarens yrke: _____
Uppteckningsår: 1954 Född år 1885 i Brösarp

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

När den nya tiden kom till bygden. s. 1-18.

LWF 73
(Pristänk. i
ystads All-
tänder 14/11
1953.)

Skriv endast på denna sida

Per Erlandson, Boarp, Revlunda
M.13804:1.

Brösarps socken
FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsfor-
ning vid Lunds universitet
1.

NÄR DEN NYA TIDEN KOM TILL BYGDEN.

Titeln här ovan kan sägas innehålla någonting överkligt. Den nya tiden har ej kommit till orten så som tåget kommer till stationen eller bussen till hållplatsen en bestämd tid på dagen eller kanske en viss veckodag. Den har alltså ej kommit efter ~~etter~~ ett på förhand bestämt chema. I stället har den nya tiden kommit så sakta, att i många fall folket i bygden knappast märkt, att det nya kommit. Så länge mänsklig bebyggelse funnits i en ort har förändring skett, kanske på gott och kanske på ont, men i alla fall något nytt. Så som det gått under århundraden, så fortsätter det nu, och så hoppas vi, att det skall fortsätta i framtiden, och att kommande generationer skola verka i ett samhälle, som ger dem betingelser för en bättre tillvaro än vår samtid har, även om denna betyder ett stort framsteg emot gångna släktleds förhållanden.

Kanske vi kunna peka på, att den fredsperiod, som började under 1800-talets andra decennium, och som vi ännu åtnjuta den för land och folk ovärderliga förmånen av, är en period av den nya tiden. Stora skaror av den bästa arbetskraften hade förut undandragits det produktiva arbetet för långa tider eller kanske för all tid till följe utkallelse till krigstjänst. Efter fredsperiodens inträde kunde dessa skaror sättas in i fredligt arbete. Det brukar pekas på enskiftenas betydelse för framåtskrifdandet, och detta är rätt. Jordbruket var då landets huvudnäring i helt annan grad än nu, och ökade skördar betydde direkt förbättring av resurserna för nästan alla samhällsmedlemmar. Men arbetet med själva mätningen och betalningen för detta arbete, utflyttandet av många av byalagets gårdar till de nya skiftena, anläggandet av nya vägar och stängandet i rågångarna betydde mycket arbete och ansevärda kostnader, som den nya fredstiden gav resurser till. Andra faktorer hade bättrat lantbrukets möjligheter att ge ökad avkastning. Jonas Ahlströmmer tillägges äran av att ha infört potatisen som en ny odlingsväxt för jordbruket. Kanske var det snarare de i kriget mot Preussen 1757 - 1762 deltagande knektarna, som i Tyskland blivit bekanta med och fått smak för den nya växten. Så ha åtminstone de som voro gamla, när jag var barn, skildrat saken och talat om, att somliga av knektarna hade några potatis i ~~flickan~~ med hem, som de satte och ökade upp. Men i varje fall ökades sorterna av odlingsvärda växter, och utsikterna att få ökad skörd steg. Landets totala folkmängd växte och lämnade mera arbetskraft till odling av de nya skiftena. Det dikades där marken var våt, det rothöggs, där småfläckar i åkrarna eller lämpliga större fält voro bevuxna med träd och buskar, och där marken var stembunden bröts

sten och lades många mil av stengärdesgårdar, som delat in så många av Skånes jordbruk i vångar, dessa stengärden, som kanske nu grävts ned i jorden med moderna grävmaskiner, därför att de försvåra maskindriften å hemmanens åkrar.

Sveriges folkmängd uppgives år 1800 ha varit runt tal 2,350,000. 1850 hade den ökat till 3,480,000 och år 1900 var den 5,135,000 personer. Det var ej blott antalet munnar att mätta, som mera än fördubblats under 1800-talet, utan även arbetskraften som ökat. Denna arbetskraft hade visserligen byggt det väsentligaste av de järnvägar, som förbinda de olika bygderna i landet med varandra, och en hel del nya eller omlagda vägar och kanalleder. Men den mesta ökningen av denna arbetskraft blev dock kvar vid jordbruket och förbättrade detta. Sedan var det åtskilliga andra faktorer, som spelade in och medförde dessa framsteg, som vi kalla den nya tiden. Kalken och den kalkrika märeln hade kommit i bruk i så pas utsträckning, att den under 1800-talets sista åttioneden betydde en avsevärd ökning av den totala skörden, fast man här så småningom kom under fund med, som resultatet formulerats, ^{det blev} "rika föräldrar men fattiga barn." Man började med "köpegödseln". Det anlades benstammar, som tillverkade råstampat benmjöl, och det kom guano. Mot slutet av 1800-talet började superfosfat, kali och chilesalt användas och gävo ökade skördar.

I stället för det gamla treskiftesbruket, som funnits under tiden marken brukades "åker om åker" i de oskiftade byarna, kom framåt 1850- och 1860-talen uppdelning av åkern i flera skiften med växtföljd, där klövervallar och potatisodlingar ingingo omväxlande med den förut ensamma höstsåden och vårsåden. Mot slutet av 1800-talet kom sockerbetsodlingen i farten inom slättbygderna och foderrotfrukterna överallt. Detta medförde en minskad sädesodling, och denna minskades än mer till följe all den billiga spannmål, som från Ryssland och de nyupplade områdena i Amerika såldes även i Sverige. Jag minnes väl, att min fader omtalade, att han någon gång i slutet av 1880-talet besökt Lövestad och frågat spannmålshandlare där efter priset på råg. Det var på hösten vid tiden för höstsådden. Priset, som bjöds, var 45 öre lispundet (= c:a 8,5 kg.). Han sålde ej till detta pris, men en annan lantbrukare i orten sålde sin råg för priset. Även med den tidens låga omkostnader för lantbruket var det en nödvändighet att gå över till annan produktion. Då uppstodo en mängd mejerier ute i orterna, som köpte upp mjölk och tillverkade smör och ost, och då började gödsvin produceras, och privata slakterier började sin verksamhet.

Till förutsättningarna för den nya tiden hör nog den ökning av åkerarealen, som skedde under 1800-talet. Höskördarna från vallarna på åkern gävo ett foder av bättre kvalité än ängarna, och då höbehovet täcktes från vallarna odlades ängarna upp i stor utsträckning. Ojämförligt större betydelse hade dock säkerligen utdikningarna och uppodlingen av stora arealer mossmarker. Här medförde tillförseln av kalk och användningen av fosforsyra och kali något av en revolution. Det blev rika skördar, där förut endast något obetydligt och näringsfattigt gräs växt, och för odlaren var den nya tiden kommen genom ökad lönsamhet. Som ett exempel på vad den nya tiden inneburit i detta fall ha vi i östra Skåne de vidsträckt mossarna mellan Olseröd och Åhus, och som till en del höra till Wittskövlegodset, men till stor del äro utmarker till hemmanen i Åhus och Yngsjö. Jag har själv fått höra^{av} en äldre person, att hennes morfader, som var hemmansägare i Olseröds by och lär ha dött år 1826, var med och körde ut timmer till det första huset mellan Olseröds marker och Yngsjö. Det var då närmast ett impediment hela detta område, som nu är en välmående bygd, där det finnes en stor mängd fastigheter, som bära rika skördar och ge god lönsamhet åt sina brukare.

Kanske jag bör peka på en särprägel i den svunna tidens jordbruk. Träda och trädesråg var något, som ingick i varje växtföljd. På trädan påfördes det huvudsakligaste eller all gödseln, och vacker trädesråg var mögoän något annat vad som önskades av och beundrades hos en bonde den tiden. Men på den tiden funnos regelmässigt får och gäss på varje gård, och dessa samt svinen hade sitt bete vår och försommar på trädan tills trädesbruket började. Nu ha fåren och gässen försvunnit nästen överallt, och trädan är lika sällsynt. Även detta är den nya tiden på sitt sätt, som kommit till bygden.

En mäktig faktor i utvecklingen av det nya i tiden är de nya redskap, som efter hand kommit till. Liksom under sekel förut användes in på 1800-talet träårder, de s. k. buaårren, tråplogar och träharvar. Buaårren byttes först ut mot träårder av olika konstruktion. Det kom kärreårder, där stäng-
en vilade på en liten tvåhjulig kärra, och det kom de s. k. nickeårderna utan kärra. På 1880-talet började man skaffa årder, som voro helt av järn utom själva "löpet", som gick i fåran och som billen spikades på. Årdret var ett i äldre tider mycket använt reskap. På hösten plöjdes sällan åkern med plog. Den "skräddes" i stället med årder. På våren skulle skreningen "tvä-
ras", det vill säga köras i motsatta väderstreck, med årder, och utsädet kördes oftast ned med ordrer efter sådden. Potatisen sattes efter årder, och trädan kördes med årder. Beträffande plogarna medförde 1800-talet en revolution i smått. Under 1850- och 1860 talen byttes de gamla, i bästa fall med

en järnplatta å vändskivan beslagna träplogarna ut mot plogar av bara järn. Den nya plogen tillverkades vid gjuterier i städerna och var av svängplogsmodell. Men så kom år 1894 de första amerikanska plogarna med förskalare, och vilka voro av brytplogsmodellen. Det är nog få numera, som ha klart för sig det framsteg i fråga om jordbearbetningen, som denna plogtyp innebar. Stubben brukades ned helt i motsats till vid den gamla skreningen med årder, och jorden låg på våren fin, så att tvärandet var överflödigt. Lämplig såbädd kom till stånd efter en kultivering. Kultivatorn och andra redskap med fjädrande pinnar äro en nyhet från slutet av 1800-talet. En övergångsform var klösen med styva krokpinnar, som både kom och praktiskt taget försvann under sista hälften av 1800-talet. Vidare byttes de gamla träharvarna med lösa träpinnar i borrarade hål i "bolan" ut mot harvar med fasta järnpinnar. Den gamla tröskemetoden med tröskemän med "plöjl" försvann också praktiskt taget vid tiden för sekelskiftet helt och hållet. Först trängdes de undan av smålänningar och göingar, som kommo med sina ~~sax~~saxverk med höga stående vandringar och åtogo sig tröska på det ena stället efter det andra. Sedan skaffade sig många bönder de små s. k. stift- eller slagverken med hästvandring och halmrista. På 1890-talet kommo klippeverken, som lämnade halm passlig till långhalm till den tidens halmtak. Men redan under de sista årtiondena av 1800-talet kommo de första ångtröskorna, som i motsats till de hästvagnsdrivna tröskverken rensade säden på inbygd harpa. Nu ha de i början av 1900-talet för första gången kommande motordrivna tröskorna övertagit tröskningen, där ej skördetröskan, som är sista skriket, användes.

Den nya tiden har medfört en genomgripande förändring även av handredskapen. Den gamla trägrepen har ersatts först med en hemmasmidd grep av järn med fingertjocka horn, och sedan kom i stället för dessa den amerikanska stålgrepen. Sedan skärapparaten konstruerats kom slättermaskinen på 1890-talet och 1894 kom den första självbindaren och ersatte lien, och handrävsan fick sin användning mycket begränsad av hästrävsan, som kom strax före 1890. Trätrummeln ersattes av gjutjärnvälten, skumplogen, radsåningsmaskinen och hästhackorna infördes för att möjliggöra den ändrade brukningen av jorden. Den gamla skärekestän att skära hackelsen på ersattes av kackelsemaskinen, som först drogs för hand, men sedan kopplades till vandringen. Den nya tiden krävde bättre hjälpmedel, och det manuella arbetet ersattes allt mera av maskinerna.

Även i fråga om åkdonen har en visserligen långsam, men dock genomgripande omdaning skett. Böndernas vanliga vagn hade träaxlar med delade bussningar i hjulnaven, men utan fjädrar. Så småningom utrustades vagnarna med järnaxlar och blevo av den typ vi kalla arbetsvagnar. Man hade till vis-

sa åksäte, som hängde i remmar i vagnskorgen eller vilade på i klykor över vagnskorgkanten lagda smala träribbor av ett träslag, som tålde fjädriåg, såsom ask eller hassel. Endast de s. k. ståndspersonerna hade vagnar med liggfjädrar. Fram på 1870-talet började bönderna skaffa sig fjädervagnar, som dock närmast voro av typen åkvagnar eller flackvagnar och atrustade med ett eller två åksäten.

En förändring, som ej får glömmas i fråga om den nya tidens ankomst ifråga om driften på jordbruken, är dragoxarnas försvinnande på jordbruket. Alla de jordbruk, som voro så stora, att mera än ett par dragare behövdes eller kunde födas, hade ett eller flera par oxar efter storleken. Oxarna ansågos billigare i fodret än hästarna, och ett par stora fullvuxna oxar betingade ett bra pris, om de gödades och såldes till slakt. Men så snart det blev fråga om ökad arbetstakt ansågos oxarna gå för sakta efter de nya re kraven, och den ene efter den andre övergick till bara hästar som dragare. Jag minnes dock, att in på 1890-talet funnos åtskilliga par oxar kvar här i orten. Nu äro de totalt försvunna, vilket ej minst visas av att man fick importera ett par smålandsstutar till Österlenutställningen, om man överhuvudtaget skulle kunna visa huru sådana djur sågo ut.

Hur har man fått impulsen till alla dessa förändringar, som kallas den nya tiden? Det är ett väl känt faktum, att bönderna i vanliga fall voro och äro ganska försiktiga i fråga om nyheter inom sitt yrke. Lantbruksskolorna sin andel i framstegen. Vi hade elever från Österlen vid skolorna å Orup, Marietorp och Tunbyholm. De avsågo visserligen närmast att skaffa lantbruksbefäl till de större jordbruken, men åtskilliga av de driftigaste ladufogdarna och inspektorerne skaffade sig snart själva jordbruk och nyttjade där ut vad de lärt på skolorna och blevo föregångsmän inom ortens lantbruk. År 1868 började folkhögskolorna på Vilan, Önnestad och Lunnevad i Östergötland, och dessa ha utan tvivel betytt åtskillig för att den nya tiden kom, därför att eleverna lärde sig att värdera även de teoretiska kunskaperna och omsätta dessa i praktik i sin dagliga gärning. Sedan kommo lantmannaskolorna ett tjugotal år efter folkhögskolorna och bibringade en allt vidare krets unga lantbrukare facklig utbildning. I otaliga fall ha dessa lantbrukare varit föregångsmän i sin ort, bevarat det gamla, som varit av värde, och tagit upp det nya, som visat sig vara till fördel. Tydligen ha också de tillfällen till granskning och jämförelse, som lantbruksmötena medfört, varit av stort värde för framåtskridandet inom lantbruket. Vid de flesta har forskningen beretts tillfälle att visa sina rön och försöken sina resultat, och lusten att förbättra har kommit fram, helst som vinst hägrat. Böcker

och tidningar ha också sin andel i förändringarna. De ha bringat till kännedom i allt vidare kretsar allt det många, som varit på väg eller kommit, talat om för den som velat följa med vad som gällt priser och efterfrågan å marknaden, förmedlat säljare och köpare samt lämnat råd och anvisningar.

När det gäller att forska efter källorna till utvecklingen av jordbruket till vad den nya tiden innebär få vi inte glömma bort den hävstång till framåtskridandet, som exemplet av duktiga och driftiga jordbrukare varit. Jag tänker då särskilt på de danskar och sleisvig-hollsteinare, som kommo hit under sista hälften av 1800-talet och köpte eller vanligare arrenderade jordbruk ej minst i Skåne. Jag skall inte här nämna namnen. Många av dem ha försvunnit igen från orten, där de verkat, och alla ha de gått hädan nu. Men nästan alla voro driftiga män och kunniga jordbrukare. De brukade jorden efter i många fall nya metoder och lyckades i regel väl. De gävo ofta hela sin omgivning anvisningar av värde för bedrivande av ett allt intensivare jordbruk, och aktningen för deras verk lever ännu kvar i vida kretsar bland jordbrukarna.

Hantverkets ställning till jordbruket har ändrats avsevärt till följden den nya tiden. Naturahushållningen innebar, att i hemmet och inom familjens skulle frambringas alla förnödenheter, som behövdes till föda, kläder och inventarier. Skräddaren kom till gården och sydde kläderna av linne, verken eller vadmal, som vävts på gården, och han beredde för övrigt även skinnen, som användes till skinntröjor, pälsar och fällar. Skomakaren drog också från gård till gård och sydde skorna. Vanligen lappade han också selarna och sydde nya, när det behövdes. Träskomakaren, eller som det hette träskomannen, kom också till gården och gjorde träskorna. Ätminstone där gården var så stor, att det fanns två eller flera drängar, skulle den störste drängen vara slöjdkunnig, och han reparerade redskapen. Oftast kunde han t. o. m. göra vagnshjulen. Det drog omkring repslagare, som tvinnade rep av lin, bast och "svinato". Vidare kom det skedmakare, som gjorde träskedar, slevar och hornskeidar. Det var knappast flera än smeden, som arbetade hemma på egen verkstad, och även denne kom ibland ut för att sko hästar och verka av hovarna. Allt detta tog slut. Men jag minnes, att i mitt hem kom fram på 1890-talets mitt skomakaren och sydde skor på gården, och skräddaren drog nog kring framåt 1910-talet. Men här har den nya tiden skapat om både hemslöjdens och hantverkets metoder riktigt grundligt, och allt det gamla har försvunnit.

För den nya tiden ha de förbättrade kommunikationerna betytt mycket. Under de gamla förhållandena fanns det åtskilliga personer, som aldrig ens varit i närmaste stad. Man fick åka efter hästskjuts, eller, om man ej hade sådan själv, gå till fots. I vissa fall gick man också långa vägar. Jag har fått

en säker uppgift om en lantman i en av socknarna i Albo, som processade med ett av godsens om sitt hemman, och som tidigt på 1800-talet gick till Stockholm för att tala med kungen om sina bekymmer. Och hela sällskapet religiöst intresserade gingo i mitten av 1800-talet från Albobygden till Urshult i Småland för att höra kyrkoherde P. Nyman predika, sedan denne flyttat dit från Ö. Memmerlövs och Rörums pastorat. Litet senare gick man från Albo till Marsvinsholm för att höra kyrkoherde Mauritzson. Det nödvändiga gåendet tillfots medförde, att man tog sig genvägar överallt, och det fanns många gångstigar överallt i markerna. Jag minnes från mina barnaår många sådana, som ledde rakt mot samhällena, men som nu i cyklarnas och bilarnas tidevarv växt totalt igen. Så småningom kommo järnvägarna och skapade lättare förbindelser både på längre avstånd och mellan närmare belägna orter, Så kommo mot seklets slut cyklarna, först vidundret med ett väldigt stort hjul och ett litet, och sedan den ännu gängse typen på luftfyllda slangar. Det blev en ny tid på samfärdselns område. Att sedan bilen och flygmaskinen betytt mera än något annat hör till den nya tiden. Den var kommen före bilen.

Förändringarna i fråga om byggnaderna är minst lika genomgripande som på något annat område. Denna förändring består ej allenast i att den gamla byn splittrats genom att åtskilliga av gårdarna flyttats ut till sina nya ägor. Om man t. ex. studerar de syneinstrument rörande byggnader, trädgårdshagar, humlegårdar och andra "härligheter", som finnas i skifteshandlingarna för de olika skifteshandlingarna för de olika skifteslagen, så finner man, att förhållandena regelmässigt voro ganska primitiva ännu vid tiden för enskiftena, vilka väl kunna sägas ha börjat förberedas genom bestämmelser om storskifte av år 1757, men som i regel utfördes under 1800-talets tre första årtionden. Gårdarna voro nästan undantagslöst kringbygda med fyra längor, Ibland hände det, att voro hemmanen mindre, så att utrymmet i fyra längor ej behövdes, så bygdes åbyggnaderna till två hemman samman kring en gemensam gårdsplan, som delades av en gärdesgård. Jag har själv sett gårdar av denna typ, vars orsak var att man ansåg den kringbygda gården den enda rätta gårds-typen. Det är flera än författaren Teoder Tufvesson, som i grund och botten hyllat tanken "mitt hjärta bor i en gammal gård", även om de ej klart formät ut satsen. I den kringbygda gården hade man stugan, där man åt sina måltider, hade sina sängplatser för nätterna för hela familjen, satt vid spinnrocken eller i vävstolen och utförde mångfalden andra arbeten. Så hade man "huset". där kistorna stodo med sitt innehåll av kläder och sängkläder och som var en handkammare, där litet av varje i fråga om matvaror och förnödenheter förva-

rades. I regel mitt på huset fanns den öppna skorstenen. Inne i denna fanns runt i kring en rätt bred alnshög mur av gråsten, där man kokade maten i kärl, som stodo på en trebent kittelfot, och man således hade en öppen brasa. Från den öppna skorstenen eldade man i sättugnen i stugan, den s. k. kakelugnen av gjutjärn med Simson slitande sönder lejonets käkar eller Sankt Görans strid med draken som dekoration. Likaledes eldade man från skorstenen i bakugnen, som i regel var anordnad som en utbyggnad på boningshusets långsida. Särskilt kök fanns inte i de gamla boningshusen, men på andra sidan skorstenen, räknat från stugan, hade man brygghuset eller "sterset". Där hade man bykan vid tvätten och bryggestolen med vörtkaret vid drickabrygden, och där hade man under husbehovsbränningens dagar brännvinstygen. Det fanns t. o. m. ibland malttorka i sterset.

Stugan hade kalkade väggar, och den enda omväxlingen å den vita ytan var i vardagslag åtminstone den inom glas och ram satta almanackan med månadens uppslag uppe, och så fanns kanske en med målade blommor utstyrd textad födelsedagshyllning till något barn på första årsdagen, som också satts inom glas och ram. I stugan fanns det långa bordet, stundom med ^{en del} av skivan att falla ned, ett s. k. slagbord, med bänkar kring att sitta på. Vidare var det den rymliga parsängen, ibland med tyg att dra för och så kakelugnsbänken. Stolar fanns det mycket sparsamt, kanske en karmstol, "armastol", till morskan och en enkel trästol till tiggare att sitta på. Garderober och spiskammare voro okända begrepp. I huset stodo kisterna kring väggarna, och så fanns det ett bord och möjligen några stolar eller bänkar med ryggstöd att sitta på. I väggen i stugan mot tomrummet över bakugnen fanns en lucka till ett litet skåp, där fastighetspapper, värdehandlingar och andra saker av särskilt värde förvarades. I sterset fanns en avbalkning till pigekammare, där husets piga eller pigor hade sin sovplats. Detta rum hade nästan aldrig eldstad, och pigan vistades på dagarna i stugan, när hon var inomhus. Drängkammare fanns i närheten av häststallet, även denna utan eldstad, och här sovo drängar och vaktepojke.

Boningshusen voro bygda av olika material allt efter som de hörde till slätbygden eller skogsbygden. Korsvirke var nog den vanligaste stommen. Men sedan var det lersten, alltså murstenar formade av lera och soltorkade, till fyllning i de murade s. k. tavlorna i korsvirket, när det gällde skogsbygden, och så spikade man ytterst brädkläsel av liningsbräder med ribb över hela väggytan. I slätbygden fyllde man i tavlorna i korsvirket med inmurad bränd tegel, och då kom ej ytterklädsel med liningsbräder i fråga. I Österlen använde man till fyllning i tavlorna ibland tillpassade plattor av Listarumssten, fast kanske ej mitt för själva stugan. Ett förnämre byggnads-

sätt var boningshusen av bränt tegel, som nog förekommo både i skogsbygd och slätbygd, men som vid tiden för enskiftena voro mycket få, och uppfördes av de burgnare bland bönderna. Det vanliga till tak var halm med ryggnings av halm och med ryggeträn överst.

Det var en enkel bostad man nöjde sig med under tiden fram till enskiftet. Utan tvivel voro resurserna små, så att anspråkslösheten berodde på bristande resurser. Den nya tiden, som kom till bygden, gav möjlighet att bättra på husen. Det var nämligen mycket enkla stallar också, fast jag ej här kan gå in på att beskriva dessa. Då man förmådde detta bygdes och inreddes om till de ökade grödorna och till de med dessa födda allt talrikare djuren. Och då ville man även ha litet bättre utrymme i bostaden. Man fick en förstuga med särskilda dörrar mot gården och en köksingång. Oftast blev det en kammare mitt för förstugan, och så blev "huset" litet mera av finrum. Ibland blev det ett särskilt kistehus på gaveln utan för "huset", som nu kallades salen, och mitt för kistehuset en kammare. Det är att märka att boningshusen till de gamla kringbygda gårdarna alltid voro tämligen smala, och att stugan och huset alltid gingo tvärs över hela hängan. När man bygde om blev det i regel litet större fönster till rummen. I stället för de kalkade väggarna i huset målade man sal och kammare med limfärg eller satte tapeter på väggarna, och man spände papp i taket och vittade detta. Så småningom blev det även i stugan färgade eller tapetserade väggar, men det drog ganska länge i de flesta fallen.

Men de gamla husen gragades allt mera av tidens tand. Nya behövde uppföras, och då blev det större bredd på dem med bättre rumsindelning. Det blev ordentliga kök, skafferi och garderober, samt ej minst viktigt ordentliga hushållskällare. Det blev eldstäder i flera av rummen. Allt flera bygdes av tegel och man lade tak av tegel eller annat hårt material, då halmen var för eldfarlig och ej passade till hustypen heller så bra.

I fråga om möblerna hade också resurserna växt så sakta. Man började skaffa någon soffa till "huset" och stolar. Sedan man fått en kammare mitt för förstugan skaffade husbonden sig en snedklaffpulpstol eller en chifffonjer, som det gick att fälla ned skivan till och sitta vid, om något behövde skrivas. Fruntimren skaffade sig en byrå med lådor att lägga sina småpersedlar i. Man skaffade sig så småningom också ett klädskap att hänga in kläderna i och så blev det förstås en dalaklocka till stugan. Den nya tiden var kommen till bygden i vad det gällde hus och möbler.

En särskild fråga gällde när kokspisen kom till köken. De äldsta jag sett eller hört talas om i Albobygden var en typ, som stod på ben och var

utan stek- eller kokugn samt helt liten, jag skulle tro ~~en~~ aln i bredd och djup. Den hade eldstad i hela den gjutna spiskroppen, men det fanns rist och asklåda, och så naturligtvis ~~h~~ågar i överplattan. Vi hade en sådan i den öppna köksskorstenen i mitt hem, när jag var barn, och den hade nog köpts i början av 1880-talet. Det var tydligen en förbättring emot att elda på den öppna skorstensmuren, men så någon gång på 1890-talet kom det köksspisar med stekugn, och då kasserades den gamle spiseln.

Sedvänjorna i fråga om mat och dryck ha ändrats visserligen grundligt men dock mycket sakta. Gå vi tillbaka till tiden för enskiftena i början av 1800-talet, så levde man helt på vad det egna jordbruket frambringade. Men man bytte sig till fisk och sill på så sätt, att varje bonde hade sin fiskare. Denne lämnade fisk och sill, bl. a. läggesill. Så fick han råg till bröd och potatis samt säd till gröpe till hushållsgrisen av bonden som betalning. Råg till bröd odlades av varje bonde och likaså korn till malt. Till gröt användes gryn av det egna kornet och av bovete från egen fastighet i regel. Man lät även mala havregryn av egen havre, och potatis revs till potatismjöl. Hushållets behov av kött och fläsk täcktes genom slakt av egna nötkreatur, får, gäss och svin. Ofta hade man humlestänger, där man plockade humle till det hemmabryggda drickat. Mjolk hade man till hushållet, och smör kärnades och ost trycktes. Flottet av de slaktade svinen fick ersätta smöret en tid efter julaslakten. Bi i den egna hagen väntade man sig få behövlig honung av.

Sedan potatisen blivit allmän gick denna in i den dagliga kosten med en hög procent. Förut hade enligt vad gamla människor talat om för mig bönor använts mycket. Det var här i Albobygden potatis och salt sill samt bröd och mjolk till frukost som regel. Så var det ärtasoppa eller kålsoppa, potatis-soppa, bruna bönor och stekt fläsk eller välling och stekt fläsk till middag. Till kväll fick man i regel korngrynsgröt eller bovetegröt med mjolk till och så fick man äta grovbröd till om man så ville. Så fick man "meraf-tan" så där vid 3 - 4-tiden på eftermiddagen. Det var en skiva bröd antingen med smör eller flott påbrett eller med en bit ost eller korv till. Men det var aldrig pålägg på smör- eller flottmaten. Kaffet kom på 1860-talet, men användes endast vid högtidligare tillfällen, och började så smått bjudas hela hushållet på söndagen. Det drack utan bröd till ända till åtskilliga år in på 1900-talet. Grönsaker användes i soppor, men eljest förekommo de sällan i vardagshushållet ända fram till 1800-talets slut. Kom det främmande till gården eller skräddare- eller andra hantverkare skulle äta med, så kunde det hända att man bjöd på sviskonsoppa eller någon rätt av frukt eller bär, men eljest förekommo sådana rätter sällan. Konserver eller charkuteri-

varor användes endast i någon ringa mån vid kalas, och funnos knappast ens att köpa. I fråga om maten får man nog säga, att förändringarna kommit under 1900-talet, och att den nya tiden först då hunnit fram till bygden.

Kalasen ha ändrats grundligt under 1800-talet. Gå vi tillbaka till de första årtiondena under 1800-talet, så varade ett bröllop eller en begravning i flera dagar. Då hade varje familj, som inbjudits med sig åtskillig "förning". Man hade en kaka siktat bröd och en groft bröd, ett stekt "fåralår" och korv eller revbensspjäll. Vidare hade man det stora djupa tennfatet, som hörde till varje välförsedd familjs utrustning, fyllt med risgrynsgröt, kokad på söt mjölk och vackert rutad på ytan med stött kanel. Och så hade man det flata tennfatet fyllt med en "äggakaka". Var det ett bröllop, så blev man kvar i bröllopsgården, brudens hem, även dagen efter och så flyttade man kanske tredje dagen till de nygiftas hem, och så blev det "välkomma" där, som fortsatte dagen efter, och man for hem till sitt först tredje dagen. Detta ändrades först framåt 1850-talet. "Förningen" ändrades till spettkakor och sockerkakor samt kransar av vetedeg och man började med presenter i varor. Begravningarna varade bara två dagar, och så bjöds husmän och arbetare tredje dagen på middag. Bröllop, som varit tre dagar har jag själv varit på och har minne av från 1890-talet. Men då hade plägseden i fråga om mat och dryck, inklusive spritvaror ändrat sig till vad som ännu brukas på familjehögtidligheter, med undantag av, att en middag alltid började med ett finare smörgåsbord i stället för nu färdigbredda smörgåsar. Det både serverades och togs också mera sprit då ännu, isynnerhet i fråga om snapsar till maten och punsch och romtoddy efter middagen. En ändring i sedvänjorna har nog också skett på så sätt, att för avsågo de stora familjehögtidligheterna bröllop, begravningar och i någon mån barndop. Födelsedagar firades knappast i större utsträckning, under det att nu ge dessa kanske anledning till de äldra största enskilda fester med största antalet gäster.

Bruket att förlägga familjehögtidligheter till lokaler utan för hemmet är en sed, som ej förekommit förr än under de sista årtiondena, så vitt det ej avsett en ensam person med liten bostad, men med stor släkt. Då var det i regel hos något syskon eller nära anhörig festen hölls.

Går man tillbaka till den tid, då jorden brukades "åker om åker" före enskiftet, så måste arbetena med både sådd och skörd utföras i viss mån gemensamt, ty eljest kom man ej till eller från sina jordbitar. Då hade man samfälta beten och måste gå över stängslarna gemensamt, och då lagade man gemensamt alla klineväggarna i husen på en gång, därvid för resten pigorna satte ut lerbruket och drängarna klinte det på väggarna. Sedan jorden lagts i enskifte (som dock betydde att den fick läggas i högst tre skilda stycken, härligheter oräknade) så förföll en av anledningarna till att utföra arbete gemensamt. Kardegille har jag aldrig hört att de förekommit i denna del av Albo i gamla tider, men torven togs

nog upp på så sätt att man bytte hjälp. Sedan har jag knappast hört, att det avslutades med gille. Men beträffande hören, så har jag själv varit med på sådana gillan, fast nog får jag säga, att där jag varit med var arbetet huvudsaken och gillet mera en bisak. Men det var ju så, att linet skulle torkas rätt hårt på uppvärmd häll, ett valv av gråsten, och brytas på bråken varmt. Eljest gick ej stjärken sönder och tågorna blevo ej rena. Därför borde man vara flera karlar till bråkarna och flera kvinnor vid skättelfötterna, så att man slapp elda ^{länge} för i brytestugan. Linodlingen hade i stort sett tagit slut före min tid, men det fanns enstaka bönder som fortsatte, och jag har varit med både i mitt hem och hos någon granne om arbetet inne på 1900-talets första år. Och nog levde något av minnet av de gamle brytegillena kvar, så att det blev litet festligare kvällsmat till avslutning på dagen, och till sist kom fiolen fram.

Åldermansgillan ha nog knappast hållits överallt i byarna före enskiftetiden. De gemensamma angelägenheterna ha väl avgjorts, utan att det fått någon form av fest eller samkväm. I vissa fall har kanske sammanträdesformen upphört men så återupplivats så småningom. Här har således den nya tiden kommit till bygden på det sätt, att man tagit upp ett försvunnet bruk.

Förändringar inom umgängeslivet har kanske skett på så sätt, att föreningsrörelse och kommunala angelägenheter vidgat bekantskapskretsen. För takade man om, att man var i gilleslag med de och de. Det var släkt och grannar och kanske forna grannar. Nu är det kanske forna kamrater från skolor och kamrater i föreningar och kommunala institutioner man mest är tillsammans med. Detta är en ny tid, som kommit till bygden. Förhållandet mellan husbondefolk och tjänare eller mellan bönderna och hantverkare och husmän är ej alls detsamma, som det var bara i min barndom. Då hade vi tjänare år efter år, och var det en husman, som brukade gå hos oss, så kom han alltid och frågade först här, om han behövde en skjuts eller köpa spannmål eller potatis. Och gällde det en hantverkare, så var det alldeles självfallet vilken snickare eller skräddare man skulle gå till. Det var en tydlig samhörighet mellan bonden och tjänare och arbetare eller hantverkare. Jag kan aldrig minnas, att i min barndom en gammal, som gått på arbete i mitt hem, betalade något, om han kom och behövde ett bröd eller litet mjölk eller en skogskjuts. Man räknade helt enkelt inte med att det skulle kosta något. Känslan av att höra samman gjorde också, att både tjänare och annat arbetsfolk voro lika måna om att arbetet blev utfört i rätt tid och på rätt sätt som husbonden. Här har den nya tiden fört fram de egna intressena till att ersätta gemensamhetskänslan i stor omfattning.

I fråga om nöjena ^{var} större delen av 1800-talet betydligt fattigare än nuet. Arbetstiden var lång och fritiden ringa. Hemmasönerna och drängarna samt skräddare-m. fl. gesäller bjödo byens pigor och andra flickor på "piegille" någon gång strax efter mikelitiden, Så bjödo flickorna i sin ordning en tid efter. Det ^{den manliga ungdomen} dan-

sades i "huset" på någon gård, där man hade tillräcklig plats, eller på en loge, och det bjöds på "en besk" och supar samt glögg och muskat- eller körsbärsvin. Så kunde det hända, att det blev dans extra någon gång på en loge en söndagskväll, och på sommaren dansade man på någon jordbana. Eljest förekom ingen omväxling från det dagliga enahanda på annat sätt, än att en marknad besöktes eller det kanske var en auktion i byn eller nästa by, dit man gick tämligen mangrannt. Till fram på mitten av 1800-talet pågick Kiviks marknad två dagar. Den första dagen var det handel med kreatur, och jordbrukarna kommo dit med sina hästar, oxar och andra nötkreatur, som de ämnade sälja. Andra dagen var det mera allmänt besök av ungdomen och för övrigt hela familjen. Då träffade man bekanta och köpte liar och fällknivar "Anders Persare" och huvuddukar och psalmböcker. De egentliga nöjena voro få, men gungor att åka runt på funnos alltid. För övrigt voro även i fråga om nöjen vanorna enkla och pretentionerna små. Det var inte förr än in på 1890-talet företagsamma personer började bygga dansbanor, där det dansades om lördags- och söndagskvällar. Föreläsningsföreningar och dylika nymodigheter kommo först med 1900-talet. Då hade man börjat så smått resa med tåget till närmaste stad utan annat ärende än titta på stan.

Sedan folkskolan kommit till, om än i mycket enkla former efter våra begrepp så lärde alla sig att läsa, och då ville åtminstone några ha något att läsa. Böcker i hemmen blev endast andaktsböcker och kanske Sibyllas spådommar och Genoveva. Men så småningom började tidningar sprida sig även i bondehemmen. Jag skulle tro, att det var redan under 1840-talet man började hålla sig med Fäderneslandet eller någon gång Aftonbladet eller någon annan tidning. Gamla personer med minnen från den tiden ha talat om, att man var en 8-10 stycken om samma tidning. Den kom en gång i veckan, och så hade man tidningen vars en dag i tur och ordning. Även om nyheterna inte voro så färska, när de nådde till den siste i laget, så var det dock en fläkt från den stora världen, som nådde bondehemmet. Det är ingen tvekan om, att tidningarna fört med sig den nya tiden till bygden mera än alla andra former av mänsklig verksamhet. Det var framstegsvänliga personer, som lade fram sina åsikter, de gjorde det på ett övertygande sätt, och även den tämligen konservativa bondeklassen kunde ej undgå att påverkas av vad de läste. Jag har själv hört gamla bönder redogöra för vad de läst i tidningen om "Skumpens" tal i ^{en} bodeståndet på sin tid. Böcker köptes i "boklådan" i staden eller i vissa fall på marknaden, men det var inte många ute i byarna, som kastede bort sina pengar på böcker. Fram i början av 1890-talet satte ~~sig~~ åtminstone en bokförläggarefirma i Stockholm sig i förbindelse med personer, som fingo sig tillsänt en låda med en 250- 400 böcker av det mest skiftande innehåll, och sålde dessa å särskilda bokauktioner. På detta sätt skaffade sig åtskilliga böcker, men sedan är värdet av dessa boksamlingar kanske rätt obetydligt.

De kyrkliga vanorna ha ändrats i stor utsträckning under den nya tiden. Bar-
nen döpas som förr och gå allmänt och läsa och konfirmeras, giftermålen ske i
kyrkans ordning och likaså jordfästningen av de döda. Men de söndagliga kyrkobe-
söken ha ändrats. Förr begärde husbändefolket, att tjänarna skulle gå i kyrkan
om söndagarna å många ställen, men detta kommer säkerligen aldrig i fråga. Kan-
ske gingo "tyngen", som pigor och drängar ofta kallades här, till kyrkan mest
därför, att de hade ingen annan stans att gå en vanlig söndag. Men å andra sidan
visar det sig ännu, att predikar en duktig präst, så kommer det åhörare, och
dessa äro nog på ett helt annat sätt intresserade av vad som predikas, än de
flesta av dem, som gingo mer eller mindre efter kommande. Det kan nog sägas att
särskilt befolkningen å fisklägena besökte kyrkorna flitigt och hade ett verk-
ligt religiöst intresse. Väckelserörelserna ha knappast betytt något i Albobyg-
den. Visserligen reste någon familj till Utha efter att ha blivit mormoner, och
baptister och Waldenströmmare hade predikanter på sina ställen, men någon all-
männare geklang gav knappast verksamheten. Att de gamla husförhören med sina
prov på innanläsning av de äldre och katekesförhör med de yngre, och de ofta
dråpliga svaren, och sedan med ett rejält gille för prästen och mannarna, för-
svunnit, betyder ej någon svårare tillbakagång för varken kyrkan eller religio-
nen. Även om kanske inte så mycket syns av allmogens samband de religiösa grund-
satserna, så ha ~~xxx~~ dessa utan tvivel ännu stark påverkan på inställningen även
till samhällets problem.

Jag har förut berört vissa skolors betydelse för ändringarna i nyare tiden
liksom även det exempel vissa driftiga lantbrukare utgjort med sin verksamhet.
Det är tydligt att även folkskolan har sin andel i att det nya trängt igenom.
Förmågan att läsa är en förutsättning för att kunna följa med vad som sker på
litet längre avstånd än ögonen räcka. Och ofta har det hänt, att en enskild per-
son flyttat till en ny ort längre bort, och då tagit med sig arbetsmetoder, som
tillämpats allmänt där han förut bott, men som varit nya och inneburit framsteg,
där personen fått sin nya vistelse.

Staden och stationssamhällena ha haft sin andel i framstegen på så sätt,
att innevånarna i dessa varit köpare till livsmedel och således betytt nya kun-
der till jordens brukare. Dessutom växte antalet affärsmän, och härmed växte ä-
ven möjligheterna att anskaffa de varor, som köptes till landsbygdens folk. Det
var utan tvivel också, att affärsmännens önskan att sälja mesta möjliga medför-
de bearbetning av kunderna att köpa mera varor och nya varuslag, och detta har
medfört att en ny tid kommit till bygden i fråga om bruket av många varor.

Till frågan om när den första handelboden kom till bygden, får jag erinra,
att det långt in på 1800-talet var förbjudet att öppna handelbod inom vissa mil
från närmaste stad. Rörande detta avstånd motionerades för övrigt flitigt i bon-

deståndet. Men så kom 1864 års förordning om näringsfriheten, och sen hade man både rätt att öppna handelsbod var som helst på landsbygden och satte också i gång med affärer på många ställen ute i byarna. Ofta var det "knallar" från Västergötland, "Wäsjöttar" som man kallade dem i Albobygden eller smålänningar, som först kommit till orten, som gårdfarihandlare, som blevo bofasta handlare i byarna. Det finnes säkert många, som hört namnen Jon handlare, Johannes handlare, Sven handlare, Nils handlare o. s. v. i de olika byarnas folkspråk, och många minnas kanske ännu dessa typer med var sina säregenheter. Dessa affärer voro ej alls utrustade med det vårusortiment, som vår samtids lanthandelsaffärer ha, och butikslokalerna voro också mycket primitiva efter nutidens måttstock mått. Det var vanligen i ett rum i ett gatehus affären började utan både skyltfönster och fina diskar. Men det var dock början till en verksamhet av stor betydelse för folkhushållet, och handeln har en mycket stor andel i, att det blivit slut på naturahushållningen och köpta varor i stället använts i stor utsträckning.

Ett par typer, som försvunnit från färdevägarna äro gårdfarihandlarna och de kringvandrande gesällerna. Jag har nyss nämnt "Wäsjöttarna" och "Smålänningarne" som gårdfarihandlare, men här råkade man även ofta på judar, ^{som} vandrade kring och kursade bort dukar, band, knappar och diverse grannlåter ur sin säck. Typen var ganska talrikt företrädd under större delen av 1800-talet, och decimerades ordentligt för in på detta århundradet. Gesällerna voro dels sådana, som vandrade kring för se vad brukades i deras yrkes på olika håll i landet, och ville lära vidare. Men så fanns det även den typen, som ej kunde rotfästa sig någon stans, och ofta hade mera intresse för spriten än arbetet, den rena luffaretypen, som ⁻⁸⁻ tigde sig fram. Även i detta fall har det kommit en ny tid till bygden, som både gjort gårdfarihandlarna överflödiga och ordnat andra utvägar för yrkesutbildningen än vandringen längs landsvägarna, fast den gamla ordningen ~~nog~~ på sin tid hade en uppgift att fylla, var på sitt sätt.

Umgänge mellan stadsbor och lantbefolkningen förekom i regel inte på annat sätt, ~~än xxxxxxxxxx~~ att bönderna ofta hade skaffat sig mera fasta köpare till sina produkter. Hand stadsbor Under förra delen av 1800-talet hade åtminstone den burgnare delen av stadsbofamiljerna förbindelse med bönder, som under slaktetiden på senhösten lämnade slaktade svin, får och gäss och ibland även nötkreatur. Dessutom lämnades smör hela året, samt potatis och ved samt torv av dem som så hava kunde. Det är nog så, att en viss närmare bekantskap kunde uppstå mellan leverantör och köpare, men jag hörde aldrig gamla tala om i min barndom, att detta ledde till att herrskapen i städerna hälsade på ute hos bönderna, åtminstone inte så långt från staden som i Albo härad. Sedan var det ju en annan sak om en landsbygdsbo fick sin verksamhet i staden. Då hälsade naturligtvis han och anförvanterna på varandra å ömse håll, och jag vet att tjänade en landsbygdstös i staden kunde stadsfamiljens barn följa med henne ut på landet en hennes fria söndag.

På de flesta håll är det nog en bestämd stad, som är "stan". I Rörums, S. Mellby och Vitaby socknar var nog Simrishamn "staden" och likaså i en del av Ravlunda och Sankt Olofs socknar. För Gärds härad var Kristianstad "staden", och delar av Ravlunda, Brösarps och Andrarums socknar hade nog samma stad. I övriga delar av häradet räknade nog i vissa fall Ystad som "staden", men här var det kanske ej ett fullt så självfallet begrep, utan förbindelserna voro mera delade.

Det är för övrigt rätt intressant, att blicka tillbaka på gamla tiders förhållanden just beträffande handelsförbindelserna. In på 1860-1870 talet körde bönderna till Göingehäraderna för att köpa bräder, plank och läkten. När vårbruket var slut, så skulle hästarna gå ungefär åtta dagar och taga igen sig på betet, och sen bar det iväg. Man var gärna ett par, tre stycken i sällskap och turen tog en fyra, fem dagar. Persöner med litet affärssinne köpte ål vid kusten här och körde till Malmö med hästskjuts, och sålde den i småposter på torget direkt till förbrukarna. En för länge sedan bortgången släkting till mig talade om, att han många gånger under 1850-1860-talen varit körande i Malmö och sålt ål. Fiskarna vid kusten till Albo seglade och rodde till Kristianstad och sålde sina fångster av sill och fisk på torget. Bönderna på landsbygden kring staden kommo in och köpte de färska varorna, och särskilt "läggesill" för saltning köptes hela korgar eller kittlar fulla. Både hästar och nötkreatur såldes mestadels på marknaderna, och min farfader körde från Albo till marknaderna både i Ystad och Lund ^{på 1850-1860-talen} och sålde hästar. Man fick köra hemmafrån dagen förut och man övernattade i någon bondgård på vägen, som låg så nära marknadsplatsen, att man kunde komma in rätt tidigt på morgonen. Nästan varje marknad besöktes av danska hästhandlare, som köpte så många hästar, som utbjödos till passligt pris. Behövde en bonde köpa sig nya oxar, så hände det ofta att han körde till Broby, Osby eller andra marknader och köpte sig ett par "batteringar" (= ungstutar), som fingo gå landsvägen till Albobygden. Då var det en bagatell att köra hästskjuts till Göingehärad.

Till avslutning på hela denna redogörelse om gångna tiders förhållanden och till denna beskrivning på de förändringar, som skett är det ganska naturligt, om man gärna vill knyta några reflektioner över vad förändringarna inneburit i gott och ont. Om de människorna, som levde när byarna enskiftades, och som kanske voro djupt oroad över vad denna förändring kom att innebära, kunde stå upp i dag och se hur samhället nu ser ut, skulle de nog ej känna igen mycket av vad de sågo på sin tid. Åkrarna ha ökats ut med nyodlade vidder, våta marker ha dikats ut och sten har röjts undan. De flesta gårdarna ha byggts om med bostäder, som ha en helt annan standard, stallarna ha blivit ljusa och bekväma i vanliga fall med cementade golv, och cementade gödselstäder och urinbrunnar ha blivit vanliga. Åkerjordens användning har blivit mångsidigare, förutsättningarna för växtodlingen ha förbättrats och grödorna större. Maskiner ha kommit som göra

arbetet lättare. Kommunikationerna ha omdanats grundligt, så att produkter från hela jordklotet kunna nås av varje land och fylla behoven, var de än uppstå. Tidningar, telefon och nu senast radion bidraga var på sitt sätt till att skapa trevnad, och till att bringa ökat vetande och ökade insikter till var mans egen- dom. Både kosten vid såväl vardag som fest och kläderha innebära ett avsevärt förbättrande från den gamla tiden.

Den gamla tiden var ingen god tid, hur mycket än den har kallats så. Det var oftast nöden som var anledningen till anspråkslösheten. Växtslagen som odlades var endast de olika sädesslagen, och slog dessa fel eller betena torkade, så blev lätt maten ensidig och knapp. Ersättning från andra världsdelar fanns ej att få, och transportmöjligheterna över huvud taget små. Kom några dåliga år i följd så blev det följden som det så ofta står i de gamle jordrevningsprotokollen: "Bonden fattig" eller "hemmanet öde." Ännu så sent som år 1868 kom ett svårt torkår med missväxt. Nu äro väl de fleste bortgångna, som ha något minne av det året. Men det talades om huru skaror från Småland och Blekinge måste draga ner åt Skåne och tigga ett bröd, som kunde åtminstone uppehålla livet. De gamle ha på sin tid talat om för mig att 1824 och 1855 voro svåra torkår också. Den, som var gammal och blev orkeslös, hade det ofta svårt, kanske inte minst därför att i den gamla tiden i själva verket alla hade så litet att ge bort. Den gamla, som nu hämtar sig månatliga folkpension, tänker kanske ej alltid på, att samhällets resurser ej räckte till att betala pensioner.

Förändringarna i förhållandena äro så stora, att en ny tid har kommit till bygden. Den har ej skapat ett idealsamhälle. En av nackdelarna är den ofärnösamhet och de stora fordringar den skapat. Understödstagarandan har växt ut och är ett allvarsamt problem. Men ändå vilja inga ha den gamla tiden åter. Den nya tiden ger möjligheter att bygga vidare på ett bättre samhälle. En "gesäll", som under sina vandringar för en 60-70 år sedan då och då kom åter till bygden, sjöng till synes belåten alltid som refäng: "Ja, jag har vandrat världen kring och spelat mina spader, och jag förtjänade ingenting, men likväl är jag glader". Men bara det att den nya tiden skaffat pensionärshem och pensioner, uppväger mycket, som ej är i allo av godo.

Uppgifterna äro lämnade av undertecknad, född 1885 å hemmanet Bosarp nr 2,4,5 och 8 i Brösarps socken, där jag alltid varit bosatt, och som förut ägts av min fader och farfar. Släkten har som jordbrukare varit bosatt i Ravlunda socken sedan åtminstone förra hälften av 1700-talet. Min moder var född i Olseröd, Maglehems socken, i ett lantbrukarehem. Som sagesmän har jag mina föräldrar och far- och morföräldrar samt dessutom många personer. som jag träffat efterhand

M.13804:18.

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforsk-
ning vid Lunds universitet

ända från barnåren. De äro för talrika att här uppge namnen på,
men har detta intresse för folklivsarkivet kan jag både uppge de
namn, som höra till de olika uppgifterna, och vidare beskriva gam-
la förhållanden som det fört för långt att här gå in i detalj på.
Mina nedteckningar ha redan blivit långa, men jag tackar för det
intressanta ämnet. och hoppas att vad jag skrivit skall svara mot
Folklivsarkivets och Ysta's Allehandas förväntningar.

Bosarp pr Ravlundabro den 30 januari 1954

Per Persson